

Az első fennmaradt magyar méhészeti szakkönyv ismert és ismeretlen kiadásai. Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár őrzi John Gedde (1647–1697) *Angliai méhes kert* kezdetű művének három különböző kiadását.¹ Az angol méhész *The English apiary or compleat bee-master* című műve 1721-ben jelent meg először Londonban. 1727-ben Lipcsében németre fordították *Apiarium Anglicum, oder: der vollkommene Bienen-Meister* címen (VD18 10734724), 1729-ben jelent meg a második német nyelvű kiadása (VD18 15317323), 1749-ben a harmadik (VD18 1459563X-001). Ezt a harmadik kiadást vette alapul Szathmáry Király György (1703–1775)² és fordította le magyar nyelvre, mely Barkóczy Ferenc (1710–1765) egri püspök által alapított egri nyomdában jelent meg. Az ő támogatásával jelent meg Szahtmáry Király másik fordítása is, *A barmokról Ausztriában tett rendelések...* kezdetű 1760-ban, Egerben (Petrik I, 183).³

Az *Angliai méhes kert* első kiadása 1758-ban jelent meg Royer Ferenc Antal (1728–?) püspöki könyvnyomató⁴ gondozásában (Petrik VII, 173–174), mégis a könyvészeti, méhészeti szakirodalomban a Petrik első kötetében leírt adatot, az 1759-es megjelenési évet tekintik első kiadásnak. Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár (továbbiakban Bibliotheca) őrzi az 1758-as kiadást, és két másik, 1759-es, eddig ismeretlen kiadást. A Barkóczy alapította nyomda történetével sokan foglalkoztak (Antalóczy Lajos, Bitskey István, Varga László és mások). 2017-ben jelent meg Verók Attila, Nagy Andor és Mizera Tamás monográfiája *A könyvkiadó egri Líceum*⁵ címmel, a kötet a tanulmányokon kívül értékes bibliográfiát tartalmaz az egri kiadványokról. Ebben a kiadványjegyzékben kerestem a Bibliotheca Gedde-kiadásait.

Az *Angliai méhes kert* 1758-as első kiadásának egyetlen ismert példánya a Bibliothecában található. Az egri líceumi nyomda kiadványjegyzékében keresve megtalálható ez a kiadás, de az Országos Széchényi Könyvtár egy téves leírását vették alapul, nem törődve a Petrik VII. kötetében leírtakkal, ezért rossz bibliográfiai adatok szerepelnek (a cím, a nyomdász, a terjedelem, valamint a lelőhely sem jó, a fordító neve nem szerepel ezen a kiadáson).⁶ Az OSZK-ban nincs meg az 1758-as kiadás. Az autopszia, illetve a szakirodalom figyelembevétele megkerülhetetlen lett volna.

¹ A szakirodalomban ismertetett kiadások a megjelenési évek szerint: 1758 – Petrik VII, 173–174; 1759, 1768, 1781 – Petrik I, 877.

² Külföldi egyetemeken tanult, Angliában a méhészetet tanulmányozta, Borsod megye törvényszékének tagja, a Tisza-melléki Egyházkerület és a Sárospataki Kollégium főgondnoka volt.

³ MIZERA Tamás, NAGY Andor, VERÓK Attila, *A könyvkiadó egri Líceum, Történet és kiadványjegyzék, I, 1755–1852*, Bp., Eger, Kossuth K., Eszterházy Károly Egyetem, 2017, no. 89. Megjegyzendő, hogy a 2066. tételszámon Szathmáry Károly[!] György neve alatt *A barmokról Ausztriában tett rendelések* című mű vélhetően előbbinek második kiadása. A név elírását a szakirodalomból veszi át (Petrik 1860–1875 és Szinnyei).

⁴ Barkóczy Ferenc meghívására érkezett Egerbe Royer, itt alapítva nyomdát 1755-ben. IVÁNYI Sándor, *Az egri püspöki nyomda a 18. században (vázlat) = Kétszáz éves az Egri Főegyházmegyei Könyvtár 1793–1993, Emlékkönyv*, Eger, Főegyházmegyei Könyvtár, 1993, 251–258, VERÓK Attila, *A Typographia Lycei Episcopalistól az Érseki Líceumi Nyomdáig, Az egri egyházi nyomdászat kétszáz éve (1755–1949)* = MIZERA, NAGY, VERÓK 2017, i. m. 9–13.

⁵ MIZERA, NAGY, VERÓK 2017, i. m.

⁶ Megjegyzendő, hogy *A könyvkiadó egri Líceum* kiadványjegyzékében sem a szerző, sem a fordító neve nem szerepel a személynévmutatóban, illetve a nyomdász nevével nem hivatkozik erre a tételre.

„50.

Gedde, John

Ángliai méhes kert, mely a' méhekkel való bánásnak mesterségét és titkait szemünk elejébe terjeszti [...] melyet ki-adott ángliai nyelven Gedde János [...] most pedig német nyelvből [...] Szattmáry Király György [...] magyar nyelvre ford., maga különös jegyzésével-is meg-nagyobbított. – Eger : Bauer, 1758. – 197 p., 4 t. ; 17 cm

Lelőhely: OSZK

Petrik VII. 173⁷

A helyes bibliográfiai leírás:

50.

Gedde, John

Ángliai méhes kert vagy egy tökéletes méhészt, ki-is a' méhekkel való bánásnak, egész mesterségét, és titkait szemünk eleiben terjeszti, és [...] rövid summában össze-foglalja [...] melyet ki-adott Gedde János [...] Ángliai-nyelvből németre ford. 3dik nyomtatás, Lipsiában Jacobi Ludvig Károlynál 1749. – Eger : Royer Ferencz Antal püspöki könyvnyomtató által, 1758. – 216 p. ; 18 cm

Lelőhely: Esztergom Főegyh⁸

Petrik VII. 173–174

Az 1758-as kiadású *Ángliai méhes kert* Barkóczy Ferenc egri püspök, majd esztergomi érsek gyűjteményében található (Barkóczy püspöki super ex librisével).⁹ Az érsek könyvtáráról Dóbék Agnes 2021-ben készült katalógusában a 376. tételszám alatt szerepel ez a könyv, a következő megjegyzéssel. „A jegyzéken: Angliai Méhes Kert. 4 vol. (A műnek nincs négykötetes kiadása, a könyvtárban valószínűleg 4 példány volt a műből.)”¹⁰ Barkóczy super ex librisével csak ez az egy *Ángliai méhes kert* című kötet maradt fent jelen tudásunk szerint. A Bibliotheca két, 1759-es megjelenésű Gedde-nyomtatványán ugyan nem szerepel Barkóczy super ex librise, de ez önmagában nem jelenti azt, hogy nem lehetnének a jegyzékben hivatkozott kötetek. Az egyik a pozsonyi érseki könyvtárból került az állományba, legkorábbi jelzete 1808-ból származik, a másikat 1876-ban katalogizálták. Barkóczy Ferenc könyveiben az 1808-as pozsonyi érseki könyvtár és az 1876-os egyesített esztergomi könyvtár (pozsonyi érseki és nagyszombati kanonoki könyvek) jelzete mellett szerepel egy harmadik, eddig azonosítatlan jelzet is, mely Barkóczy és Esterházy Imre (1663–1745) esztergomi érsek idejében a könyvtárba került kötetekben található meg. Mivel a két, korábban említett kiadáson nem szerepelnek ezek a jelzetek, így feltételezhető, hogy nem ezek Barkóczy gyűjteményének fent említett hiányzó darabjai.

⁷ MIZERA, NAGY, VERÓK 2017, i. m. 85.

⁸ A Rövidítések jegyzékében Esztergom Főegyh = Esztergom, Főegyházmegyei Könyvtár rövidítést használja a kötet. Talán szerencsésebb lett volna az intézmény jelenlegi nevét alapul venni a leelőhelyek megadásánál.

⁹ Aranyozott gerincű, barna bőrkötésben, színes élmetszéssel. Jelzete: BV2428. Korábbi jelzetei: QIII1507, 47/K, XIB4. Barkóczy super ex libris-eiről bővebben: http://bibliotheca.hu/possessiones/007_barkoczy.htm

¹⁰ DÓBÉK Ágnes, *Barkóczy Ferenc (1710–1765) egri püspök könyvtára*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, 2021, (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai, XI), 170 (http://real-cod.mtak.hu/9486/2/Barkoczy_v4.pdf).

A két 1759-es kiadás címlapján található egy-két eltérést figyelembe véve nyomda- vagy kiadás-variánsról beszélhetnénk, de terjedelmük is nagyon különböző. Az egyik 254 oldal, a másik 166. A bibliográfiában szereplő (Petrik I, 877), 1759-ben nyomtatott *Ángliai méhes kert* terjedelme 301 oldal. Az OSZK katalógusában ellenőrizve még egy negyedik kiadás található, melynek oldalszáma 197, a megjelenés helye, ideje és a nyomdász azonos a többi nyomtatványéval. A kutatásnak ezen a pontján kértem segítséget V. Ecsedy Judittól, aki elküldte nekem az *Ángliai méhes kert* OSZK-ban őrzött példánynyilvántartási lapját, ellenőrizte az ott található példányokat, segítette a kutatás folytatását, melyet hálásan köszönök.

Az egri liceumi nyomda kiadványjegyzékében ellenőrizve csak a korábbi bibliográfiában szereplő (Petrik I, 877) *Ángliai méhes kert*et ismertetik:

„73.

Gedde, John

Ángliai méhes kert, mely a méhekkel való bánásnak mesterségét és titkait szemünk elejébe terjeszti / János Gedde[!]; német. ford. Szattmáry Király György. – Eger:

Püspöki Ny., 1759. – 301 p., 4 t.; 17 cm

Lelőhely: Erdély Egyetem Kolozsvár, MTAK, Szeged Somogyi

Petrik I. 877”¹¹

Szerencsésebb lett volna a nyomdász nevét feltüntetni, hisz a nyomtatványon is így szerepel: „Bauer Karol Joseff püspöki könyv-nyomtató által”.

A lelőhelyek megadása nem jó, az itt felsorolt lelőhelyeken lévő példányok egyikének sem 301 p. a terjedelme.

Erdély Egyetem Kolozsvár példánya 166 p.

MTAK példánya 254 p.

Szeged Somogyi példánya 166 p.

A Petrik I, 877 lelőhely adataival csak részben mutat egyezést, melyek a következők: Akadémia Könyvtár, OSZK, „Természettudom. társulat könyvtára”. Utóbbi jogutódja a Magyar Természettudományi Múzeum Könyvtára, ahol ma már nem lelhető fel John Gedde munkájának magyar nyelvű fordítása.

Az OSZK-ban található nyilvántartási lapon szereplő könyvtárak, lelőhelyek ellenőrzése után, az elérhető online katalógusok használatával és a könyvtáros kollégák alapos munkájának, segítőkészségének eredményeként megállapítható, hogy a 301 oldalas variáns lelőhelyei a következők:

OSZK (jelzete: 308.610)

Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár (jelzete: C 2410)

Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár (jelzete: 3198, hiányos példány: 15–300 p., hiányzik a címlap, az első tizennégy oldal, az utolsó oldal és a három tábla)

Székelyudvarhely Haáz Rezső Múzeum (jelzete: G33, korábbi jelzete: 3463 / F. 25. VIII.)

¹¹ MIZERA, NAGY, VERÓK 2017, i. m. 91.

Az 1758-as és az 1759-es kiadások összehasonlítása

Az első kiadás címe a kis- és nagybetűk tükrözésével a következő:

ÁNGLIAI MÉHES KERT VAGY EGY TÖKÉLLETES MÉHÉSZ KI-IS A' méhekkal való bánásnak, egész mesterségét, és titkait szemünk eleiben terjeszti. és Mind azoknak, a' mellyeket vagy a' régi, vagy az új Irók eddig ezen dologról irtanak, meg-jobbitásával rövid summában össze-foglallya. A' Méh-Kasoknak vagy Köpüknek új formákban való helyheztetésének, egy új, és igen hasznos módgyával együtt. A' Méhes Gazda, az eresztés, avagy rajzás alkalmatosságával való feles-költség, és fáradságtól való óltalmazásának rendivel, melly sokkal hasznosabb az eddig fel-talált minden módoknál, mellyet ki-adott GEDDE JÁNOS. És helyben hagyattatott a' LONDON-béli KIRÁLYI TUDÓS Társasság-által 1721-dik Esztendőben. Angliai-Nyelvbül Németre fordittatott 3dik Nyomtatás, Lipsiában Jacobi Ludvig Károlynál 1749.

Az 1758-as kiadás címlapja a német kiadás fordítása, valószínűleg ezért nem szerepel rajta Szathmáry Király György, a fordító és Barkóczy Ferenc, a támogató neve sem. A 192. oldalig a német szöveget fordította. „A' forditohoz nagy tiszteletre méltó jó úraim!” kezdetű részben az angol eredetihez hasonlóan, a német fordítást követve angol méhészeket sorol fel. A neveket a felismerhetetlenségig elrontotta:

Mr. Southern, Mr. Levit, Mr. Butler, Mr. Remnant, Mr. Hartlib, Mr, Lawson, Mr. Gouge, Mr. Hill, my Ld. Bacon¹²

Mr. Southern, Mr. Levit, Mr. Butler, Mr. Remnant, Mr. Hartlib, Mr. Lavvson, M. Gouge, Mr. Hillmy, Ld. Bacon¹³

Sontherrel, Levittel, Buthlerrel, Remnánttal, Hartlihbel, Larsonnal, Gongével, Hil-mivel, Balonnal¹⁴

A 193. oldal után következő „Rövid summája a' felyül meg-irt dolgok némelly részeinek” kezdetű rész Szathmáry Király György saját írása, amit a többi kiadás jelez is a címlapon („maga különös jegyzéseivel-is meg-nagyobbitott”,¹⁵ valamint „maga különös jegyzésével-is meg-nagyobbitott”¹⁶). Summázza, összefoglalja az addig leírtakat, tartalomjegyzék-szerűen, oldalszámokat mellékelve közli, melyik hónapban mit kell tenni a méhekkal (193–204).

A következő rész címe: „Mindenkori különös meg-tartásra méltó tódalékül fell-tett jegyzések”, melyben 14 pontba szedi a teendőket (205–216).

Az 1758-as kiadás ívjelzése A[8]–N[8], O[4]. Megjegyzendő, hogy az utolsó ív szedése a sortávolságban eltérést mutat. O3 és O[4], vagyis a 213–216. oldalak feltűnően sűrűn szedettek, a sor és bekezdések közötti távolság minimális, feltételezzük, hogy csak fél ívnyi papírt szeretett volna felhasználni, s ezért változtatott a sortávolságon.

A különböző terjedelmű kiadások összehasonlításának alapjául az első kiadást (Petrik VII, 173–174) vesszük, melyet a továbbiakban A-kiadásnak nevezünk.

¹² *The English apiary, or, The compleat bee-master*, 1721, VI–VII p.

¹³ *Apiarium anglicum*, 1749, [6]–[7] p.

¹⁴ GEDDE 1759, i. m. 6–7 p.

¹⁵ GEDDE 1759, i. m. B- és C-kiadás címlapján.

¹⁶ GEDDE 1759, i. m. D- és E-kiadás címlapján.

A B-kiadás a címlap kivételével a 192. oldalig azonos az A-kiadással. Ívjelzése: A[8]–M[8], N[4]–T[4], U[3], címe:

Ángliai méhes kert melly a' méhekkal való bánásnak mesterségét, és titkait szemünk elejébe terjeszti. Azokat, mellyeket, a' régi, és új Írók e' dologról irtak, meg-jobbitva, rövid summába foglalja, és a' Méh-kasok el-készítésének egy új, és igen hasznos módjával együtt, a' Méhes-Gazdáknak eddig fel-talált minden módoknál hasznosabb, kevesebb költségű, és fáradságú rendet nyújt, mellyet ki-adott Ángliai nyelven Gedde János és helyben hagyott a' London-béli Királyi Tudós Társaság 1721-dik Esztendőben. Most pedig Német nyelvből Tekéntetes Nemes Szattmáry Király György Tek. Nem. Borsod Vármegye Törvény székének egyik Tagja, a' Méhes-Gazdáknak hasznokra, Magyar nyelvre fordított, 's maga különös jegyzéseivel-is meg-nagyobbított, és nagy-méltóságú gróff Szálai Barkóczy Ferencz egri püspök ő exczellentiájá Nemzetéhez való szeretetétől viseltetvén, dicséretes Költségével Ki-nyomtatott.

A nyomdász már nem Royer Ferenc Antal, hanem „Bauer Karol Joseff Püspöki Könyv-nyomtató”. A nyomtatás éve 1759. A címlap kétszínnyomású. Az A2-es ívjelzéstől kezdődő „A' fordítónak különös meg-jedzésre fel-tett dolgai”, „A' fordítóhoz nagy tiszteletre méltó jó Úraim!”, „A' Királyi Társaság által való helyben hagyás”, „A' kegyes olvasóhoz elől járó beszéd”, „Mútató tábla” és „Ángliai mehes-kert. avagy tokéllertes méhészmester” kezdetű részek ugyanazon díszeket, betűket, sor- és oldaltöréseket használja a „Külömb-Külömb féle Kérdésekre való Feleletek” fejezet végéig mint az A-kiadás.

A 193. oldaltól (M[8] ívjelzéstől) a felhasznált díszek azonosak, az ívfüzetek változnak (4 íves octavók helyett 2 íves quartók), de eltér a sorok és az oldalak tördelése, valamint a szöveget javította, átírta:

A szövegben is jelentős változásokat eszközölt, újabb részekkel gazdagította:

Mártius.

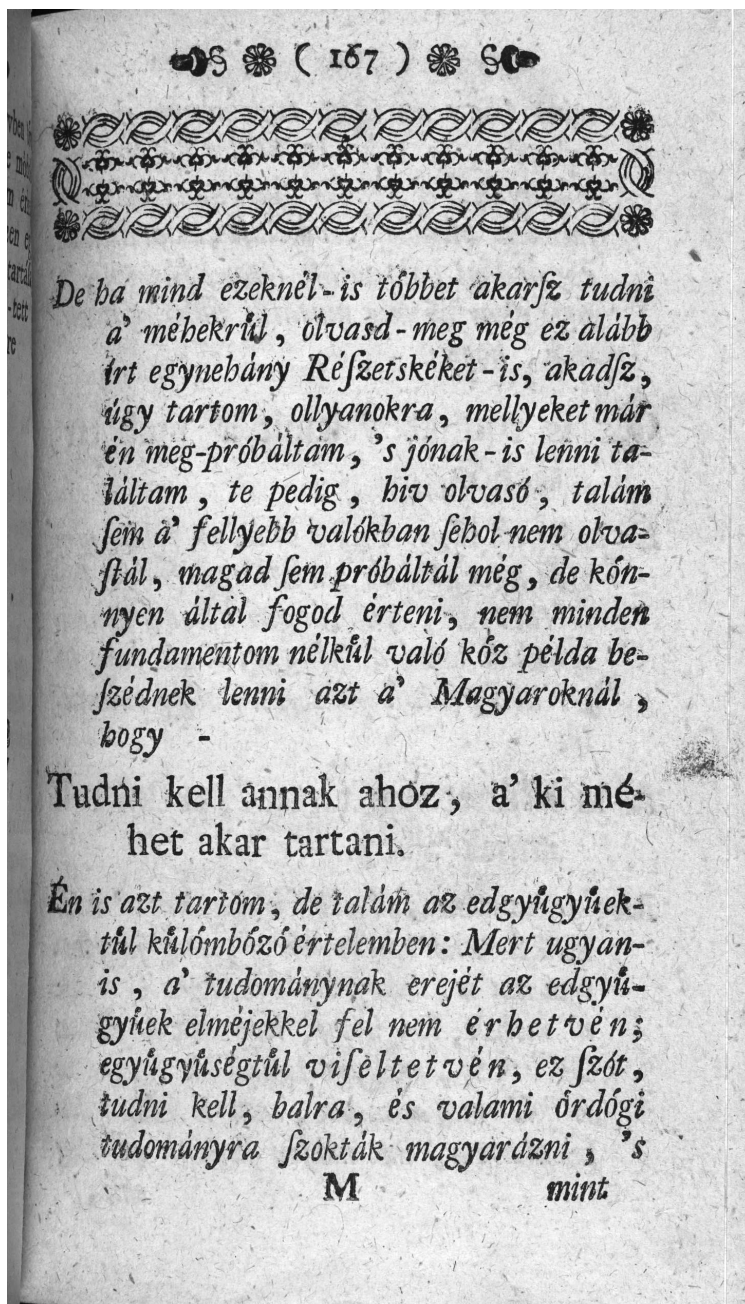
Ha a' Méhet ezen Hólnapban ki-rakod, reá-vigyázz, hogy valami módon az alkalmatlan-idő miatt meg-ne éhezzen, máskint az apró fiacskáit min ki-hánnya, és újra kintelen-lesz későre fiat önteni, azért táplálni-kelet őket a' rosz-időbe. – 59.

Martius.

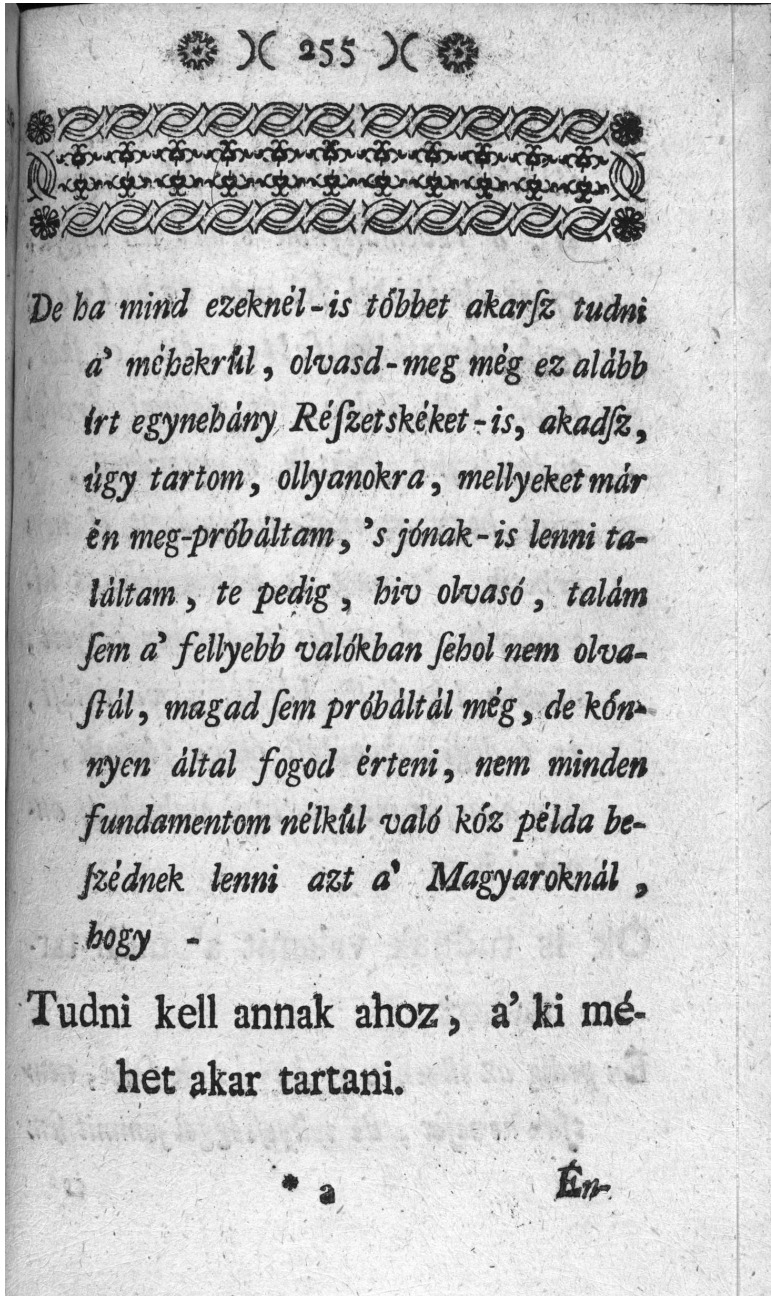
Ha minek előtte ki-rakod tavaszra a' Méhet, előre a' gaztúl, és hitvány sonkolytúl magad meg-tisztítod, nagy bajtúl mented-meg őket. – 118.

Midőn már ezen Holnapban a' Méhet ki-rakod, igen reá vigyázz, hogy valami módon az alkalmatlan üdő miatt meg-ne éhezzenek, másként az apró fiacskájakat mind ki-hánnyák, és újra kintelenek lesznek későre fiat önteni; azért táplálni-kell őket a' rosz üdőben – 59.

Az A-kiadásban ez a hónapok szerinti lebontás a 193–204. oldalig (összesen 11 p.), a B-kiadásban a 193–228. oldalig (összesen 25 p.) tart. A B-kiadásban ezt követik „A' Tiszta szín-méz el-készítésének Módjáról.” (229–231), „A' Méz olvasztásnak módja pedig ez.” (232–233), „A' Viasz ki-olvasztásának, és ki-sajtolásának Módjáról.” (233–236), „A' Sajtóról szedett Viasz öszve olvasztásának, és meg-szűrésének Módjáról.” (237–238) és „A' Méh keresésnek Módjáról.” (238–240) című fejezetek. Az A-kiadásból ezek a részek hiányoznak. A B-kiadás utolsó fejezete megegyezik az A-kiadás utolsó fejezetével, kisebb javítások, rontások vannak a szövegben:

1. ábra. Az Országos Széchényi Könyvtár 277.376/2-es jelzetű köteté

2. ábra. Az Országos Széchényi Könyvtár 308.610-es jelzetű kötete

Mindenkori különös meg-tartásra méltó tóldalékúl fell-tett jegyzések. (A-kiadás)

Mindenkori különös meg-tartásra méltó tóldalékúl fel-tett jegyzések. (B-kiadás)

Továbbá például: más-kint – máskint, száját – szágát, a' jó Köpübül – a' Köpübül, idő – üdö, dugdosd – dogdosd, el-tészed – el-teszed, öszve-penyészedik – öszve penészedik, Igen hideg – Igyen hideg, dolgoöldzhessen – dörgöldzhessen, Nyavalásra – nyaralásra, Épületeske – épületecske, kellessen – lehessen

A B-kiadás 3 metszetet is tartalmaz, melyek az A-kiadásból hiányoznak, de a többiben már szerepelnek.

A C-kiadás címlapja előtt található az Apum Ordines feliratú metszet, mely a B-kiadásból hiányzik, de a későbbiekben már szerepel. Ívjelzése: A[8]–M[8], N[4]–T[4], U[3], *a[8]–*c[8], melyek jól mutatják a kiegészítéseket. A címlap kétszínnyomású. A C-kiadás a címlapjától a 254. oldalig azonos a B-kiadással. Mindkét nyomtatvány 254. oldala a „vége” felirattal és ugyanazzal a nyomdadísszel fejeződik be. A C-kiadás nem a metszetekkel folytatódik, hanem az alábbi cím nélküli résszel, melyben 14 pontba szedte Szathmáry Király György a méhtartás tudnivalóit a 255–301. oldalig (ívjelzése: *a[8]–*c[8]):

„De ha mind ezeknél-is többet akarsz tudni a' méhekrül, olvasd-meg még ez alább írt egynehány Részetskéket-is, akadsz, úgy tartom, te pedig, hiv olvasó, talám sem a' fellyebb valóokban sehol nem olvastál, magad sem próbáltál még, de könnyen által fogod érteni, nem minden fundamentom nélkül való köz példa beszédnek lenni azt a' Magyaroknál, hogy ... Tudni kell annak ahoz, a'ki méhet akar tartani.”

A D- és az E-kiadás kisebb terjedelműek, mivel szedésükben különböznek az eddigiektől. Bauer Károly József nem az A-kiadást használta, hanem a szöveget újraszedve sokkal kisebb sortávolságot alkalmazott. A címben kisebb változások (melly – mely, foglalja – foglallja, hasznosabb – hasznossabb, jegyzéseivel-is – jegyzésével-is, dicséretes – ditséretes) vannak a B- és C-kiadáshoz képest.

D- és az E-kiadás címe:

Ángliai méhes kert mely a' méhekkal való bánásnak mesterségét, és titkait szemünk elejébe terjeszti. Azokat, mellyeket, a' régi, és új Irók e' dologrül irtak, meg-jobbitva, rövid summába foglalja, és a' Méh-kasok el-készítésének egy új, és igen hasznos módjával együtt, a' Méhes-Gazdáknak eddig fel-talált minden módoknál hasznossabb, kevesebb költségü, és fáradságü rendet nyújt, mellyet ki-adott Ángliai nyelven Gedde János és helyben hagyott a' London-béli Királyi Tudós Társaság 1721-dik Esztendőben. Most pedig Német nyelvből Tekéntetes Nemes Szattmáry Király György Tek. Nem. Borsod Vármegye Törvény székének egyik Tagja, a' Méhes-Gazdáknak hasznokra, Magyar nyelvre fordított, 's maga különös jegyzésével-is meg-nagyobbított, és nagy-méltóságü gróff Szálai Barkóczy Ferencz egri püspök ö exczellentiájája Nemzetéhez való szeretetétül viseltetvén, ditséretes Költségével Ki-nyomtattatott.

A címlapok kétszínnyomásúak.

A D-kiadás a B-kiadás kisebb javításokkal, rontásokkal újraszedett változata más nyomdadíszek felhasználásával. Ívjelzése: A[8]–K[8], L[3].

Kisebbs javítások, rontások: 10. leg-alább – 10-et leg-alább, kétség kívül – kétség-kivül, Micsoda – Mitsoda, szivel – szívvel, Irásbúl – irásbúl, közzül – közül, egy-aránsú – egy aránsús, mind-azáltal – mindazáltal, HATODIK – HATOTIK, nem-mindenkor – mem-mindenkor, meleg – melleg, bujjáu – bujján, járást – járúst, őszva-szállani – őszve-szálloni, Hartz – Harts, nyughatatlankodtattyák – nyughatatlankottattyák, FELELETEK – EEELELETEK, SEPTEMBR – SEPTEMBER, szándékodnak – szándékoknak.

Az E-kiadás a D-kiadással azonos szedésében és díszében a 166. oldalig. A 167. oldaltól a C-kiadás szövegét, egészen pontosan sorait veszi át („De ha mind ezeknél többet akarsz tudni...” kezdetű rész). A sortávolságok különbözők, illeszkednek a kiadvány korábbi szedéstükréhez, de a sorok ugyanazok. Jól látható ez a mellékelt képeken (1. és 2. ábra), melyek az Országos Széchényi Könyvtár példányaiból digitalizálták, jelzetük: 277.376/2 és 308.610. Feltételezzük, hogy ugyanazokat a sorokat használta fel a két nyomdában maradt kiadás köteteinek a kiegészítéséhez. Ívjelzése: A[8]–K[8], L[3], M[8]–N[8]. Az ívjelzés is jól mutatja az utólagos kiegészítést.

Ezek alapján feltételezhető a kiadások időbeli sorrendje, mely alapján kiegészíthető *A könyvkiadó egri Líceum bibliográfiája*.

B kiadás:

73/1

Gedde, John

Ángliai méhes kert, mely a' méhekkal való bánásnak mesterségét és titkait szemünk elejébe terjeszti / Gedde János ; német. ford. Szattmáry Király György. – Eger : Bauer, 1759. – 254 p., 3 t. ; 17 cm
Lelőhely: Esztergom Főegyh, MTAK, Sárospatak Ref
Petrik: nem regisztrált

C kiadás:

73/2

Gedde, John

Ángliai méhes kert, mely a' méhekkal való bánásnak mesterségét és titkait szemünk elejébe terjeszti / Gedde János ; német. ford. Szattmáry Király György. – Eger : Bauer, 1759. – 301 p., 4 t. ; 17 cm
Lelőhely: OSZK, Kalocsai Főszékesegyh, Kecskemét Megyei könyvtár, Székelyudvarhely Haáz Rezső Múzeum
Petrik I. 877

D kiadás:

73/4

Gedde, John

Ángliai méhes kert, mely a' méhekkal való bánásnak mesterségét és titkait szemünk elejébe terjeszti / Gedde János ; német. ford. Szattmáry Király György. – Eger : Bauer, 1759. – 166 p., 4 t. ; 18 cm
Lelőhely: Esztergom Főegyh, Szeged Somogyi, Bp RÁDAY, Erdély Egyetem Kolozsvár, DEENK
Petrik nem regisztrált

E kiadás:

73/5

Gedde, John

Ángliai méhes kert, mely a' méhekkal való bánásnak mesterségét és titkait szemünk elejébe terjeszti / Gedde János ; német. ford. Szattmáry Király György. – Eger : Bauer, 1759. – 197 p., 4 t. ; 18 cm
Lelőhely: OSZK, Pozsony Egyetem, Edelény Városi, Bp MGK, Kolozsvár Lucien Blaga Egyetem, SRK, Keszthely Helikon Kastélymúzeum
Petrik nem regisztrált

A kötetekben szereplő rézmetszetek készítője Binder János Fülöp (1735/1736–1811) reprodukciós rézmetsző. „Fordítások esetében általában az eredeti kiadás képeit dolgozta át.”¹⁷ A Szathmáry Király György által felhasznált 1749-es kiadás fellelhető példányaiban, példányleírásaiban metszetek nem szerepelnek. Binder János Fülöp rézmetszeteinek katalógusában megtalálhatók az *Angliai méhes kert*ben szereplő metszetek ismertetése:

1. Címkép. Szövege: „Apum ordines.” ... Lent vár és templom képe. Később több kiadásban napvilágot látott. A lap ugyan nincs szignálva, de a következő illusztrációból következtetve ez is Binder műve.
2. Könyvillusztráció. Jelezve jobbra lent: „Jo. Philipp Binder sc. Budaë.” ... Kaptárt ábrázol.
3. Könyvillusztráció. ... Jelzetlen, de ez is Bindertől van. Méheket ábrázol.
4. Könyvillusztráció. ... Jelzetlen, ez is Binder műve. A méhészszerszámait betűkkel jelölve.¹⁸

A kaptárt, kaptárokat ábrázoló metszet (2. sz.) feltételezett eredetije John Gedde *Apiarium Anglicum, Oder: Der vollkommene Bienen-Meister* című művének 1729-es, lipcsei kiadásában a címlap előtt/mellett van. Metszője jelzetlen. A müncheni Bayerische Staatsbibliothek digitalizált 1749-es példányában¹⁹ nem lelhető fel ez a metszet, feltételezzük, hogy hiány (az 1752-es negyedik kiadásban szerepel). A többi metszet azonosítása további kutatást igényel.

Szathmáry Király György Gedde-fordítása érdekes példája a kiadások változásának, a nyomdában maradt példányok felhasználásának, részleges újnyomásának, kiegészítésének. A méhészet iránti érdeklődést jól reprezentálja az egy éven belül megjelent négy kiadás. Érdekes lenne tudni, hogy Royer első kiadásából hány példány készült, a szövegváltozatok kinek a javaslatára módosultak. Ezeket figyelembe véve talán pontosabb képet kapunk a nyomdában maradt példányok sorsáról is.

M. HORVÁTH MÁRIA

¹⁷ RÓZSA György, *Binder János Fülöp = RÓZSA György, Grafikatörténeti tanulmányok, Fejezetek a magyar vonatkozású grafikai ábrázolások múltjából*, Bp., Akadémiai, 1998 (Művészettörténeti Füzetek, 25), 61–63.

¹⁸ RÓZSA 1998, i. m. 63. „72. Apum Ordines és 3 tábla. (GEDDE, *Angliai Méhes kert*, ford. Szattmári Király Gy. Eger, 1781)” PATAKY Dénes, *A magyar rézmetszés története, A XVI. századtól 1850-ig*, Bp., Közoktatásügyi Kiadóvállalat, 1951, 86.

¹⁹ urn:nbn:de:bvb:12-bsb10295416-5